डिसेंबर २००१ Rs. 10/-

चांदोबा

वेळेची किंमत

दीक्षित हा त्या गांवातला प्रसिद्ध वैद्य होता. तो अतिशय हुशार होता. रोग्याला योग्य औषध देण्यांत तो निष्णात होता असे सर्व लोक म्हणत असत. एकदा कमलशेठ गांवाचा एक सावकार त्याला भेटायला गेला.

कमलशेठला पाहून दीक्षितने "या, बसा शेठजी, एक मिनिटभर जरा थांबा" असे म्हणत औषधाच्या पुड्या त्याने आंत नेऊन ठेवल्या.

दुसऱ्याच क्षणीं बाहेरून एका भिकाऱ्याची हांक ऐकूं आली. 'मालक, मी लंगडा आहे, चालता येत नाही, दोन्ही डोळ्यांनी दिसत पण नाही, मला कांहीतरी दान द्या मालक!''

दीक्षितने त्या भिकाऱ्याला पुढें जायला सांगितले आणि तो भिकारी पुढें निघून गेला.

कमलशेठ कांहीतरी बोलायला सुरवात करणार तेवढ्यांत आणखी एक भिकारी तिथे ओरडत आला. "साहेब, मी म्हातारा आहे, माझ्या अंगात काम करण्याची ताकदसुद्धा नाही. मला कांहीतरी दान द्या आणि पुण्य मिळवा!" यावेळेस दीक्षिताने कठोर स्वरांत म्हटले, "जा जा, चल जा इथून." हे ऐकल्यानंतर तो म्हातारा भिकारी तिथून निघून गेला.

तेव्हां कमलशेठने बोलणे सुरु केले, "दीक्षितजी, मी इथें अशा कारणासाठी आलो होतो की...." तितक्यांत बाहेर जोरजोरांत ढोलकें वाजवण्याचा आवाज सुरुं झाला.

आपल्या चेहऱ्यावर रंग लावलेला एक बलदंड माणूस स्वतःला चाबकाचे फटकारे मारीत होता. त्याच्या जवळच एक बाई होती

- काशीराम -

ती ढोलके वाजवीत होती. त्यांना पाहून दीक्षित लागलीच बाहेर आला आणि त्याने आपल्या खिशातून एक रुपया काढून त्या बाईला दिला. ती दोघेही लगेच तिथून निघून पुढे गेली.

यावर आश्चर्य वाटून कमलशेठने म्हटलं, "मला एक छोटीशी शंका आहे."

"शंका ती शंकाच असते. त्यांत छोटी मोठी असा फरक नसतो. कांही कां असेना, तुम्ही सांगा, तुम्हाला कसली शंका आहे?" दीक्षितने विचारले.

"पहिले जे दोन भिकारी आले होते, त्यांना तुम्ही कांहीच दिलं नाहीत, पण नंतर ढोलकं वाजवत जी बाई कडकलक्ष्मीबरोबर आली, तिला तुम्ही एक रुपया दिलात. वास्तविक पहिला भिकारी लंगडा होता, दुसरा म्हातारा व अशक्त होता, पण शेवटचे दोघेही धष्टपुष्ट होते. ज्यांना भिक्षेची गरज होती, त्यांना दान न देता आपण या दोघांना दान कां दिलेत? तुम्ही असं कां केलंत ते मला सांगता कां?"

"शेठजी, तुम्ही अगदी योग्य प्रश्न विचारलात. खरं म्हणजे भीक देताच कामा नये. मी देखील आजा कुणालाच भिक्षा किंवा दान दिलेले नाही. जर मी लंगड्या भिकाऱ्याला किंवा म्हाताऱ्याला भिक्षा दिली नसती तरी ते मरणार थोडेच होते? आणखी कुठेतरी जाऊन ते भीक मागणारच. मी जे ढोलकीवाल्या बाईला दिलं, ती भीक नव्हतीच." दीक्षितने म्हटलं.

"मग त्याला काय म्हणायचं?" शेठजींनी विचारलं, "तर मग ऐका. शेवटी जे दोघे आले ते खरे भिकारी होते. तिने ढोलकं वाजवायचे आणि त्याने स्वतःला चाबकाने मारून घ्यायचे हे पाहणें मला सहन झाले नाही. पैसे दिले नसते तर ही कटकट चालूच राहिली असती. आणि आपल्याला घाणेरड्या शिव्या देत ते नंतर गेले असते. केवळ यासाठीं मी ताबडतोब पैसे दिले व त्यांना घालवून दिले. पंधरा मिनीटे कटकट झाली असती आणि मनाला त्रास झाला असता तो वांचला." दीक्षित म्हणाला.

इतक्यांत अचानक कमलशेठला कांहीतरी सुचले व त्याने खिशातून एक रुपया काढून म्हटले, "घ्या हा रुपया. माझ्या शंकेला उत्तर देण्यांत तुमचीही पंधरा मिनिटे खर्च झालीच. आणि हा वेळही आपल्या दृष्टीने महत्वाचा आहे."

दीक्षितने तो रुपया घेतला नाही. शेठजींच्याजवळ जरा सरकून दीक्षित उत्तरला, "हे बघा, शेठजी, आपला कांहीतरी गैरसमज झालेला आहे. मी त्या भिकाऱ्याचा वेळ खरेदी केला आहे. त्याला कोणत्याही परिस्थितीत मी एक रुपयापेक्षा जास्त देणार नाही. त्याच्यासाठीं मी एकच रुपया खर्च केला. परंतु तुम्ही या वैद्याचा मूल्यवान वेळ घेतला आहे. त्यासाठी एक रुपया पुरेसा होणार नाही. माझ्या या वेळेची किंमत मी आपले बोलणें ऐकल्यानंतरच करीन. आपण इथें कोणत्या कामाकरता आला आहात?" दीक्षितने विचारले.

हा प्रश्न ऐकून शेठजी आपले डोकें खाजवू लागला आणि आठवू लागला कीं आपण कोणत्या कामासाठीं इथें आलो आहोत तें। दीक्षितने जोरांत हसत म्हटले, "विसराळू-पणावर औषध मागण्यासाठी तुम्ही आला आहात. खरं ना?"

कमलशेठने आनंदाने म्हटलं, "हो हो, आता आठवलं. आजकाल मी फारच विसराळू होत चाललो आहे."

ORISSA The soul of India

तुमच्यासाठी एक स्पर्धा

कोणार्क

December 1-5, 2001 Konark Festival

ओरिसांतल्या कोणार्कमधे एक अतिभव्य व नेत्रदीपक असे सूर्यमंदिर आहे. तेराव्या शतकांत बांधलेले हे मंदिर स्थापत्यकलेचा एक अद्भुत नमुना मानला जातो. या गांवाचे कोणार्क हे नाव देखील या मंदिरामुळें पडले आहे कोन म्हणजे कोपरा आणि अर्क म्हणजे सूर्य - सूर्याचा कोन.

या मंदिराचा एक आगळाच विशेष म्हणजे त्याचा आकार - सूर्यदेवाच्या भल्यामोठ्या रथासारखा या मंदिराचा आकार आहे. रथाला जोडलेले सात वास्तव आकाराचे घोडे आणि रथचक्रांच्या बारा जोड्या मिळून हे शिल्पपूर्ण होते. चाकांच्या बारा जोड्या म्हणजे वर्षाचे बारा महिने आणि सात घोडे हे सात दिवसांचे प्रतीक आहे. बंगालच्या उपसागराच्या किनाऱ्यावर बांधलेले हे मंदिर, उगवतीच्या सूर्याचे वेगवेगळे रंग व कोनांतून दिसणाऱ्या छटा प्रदर्शित करते.

या मंदिराला 'काळा पागोडा' असेही म्हणतात. मंदिराचा निमुळता कळस सुमारें ७० मी. उंच होता, तो कोसळला आहे. पण नृत्यमंडप व प्रेक्षागृह अजून सुस्थितीत आहे. संपूर्ण मंदिराच्या भिंतींवर उत्कृष्ट कोरीव काम केलेली शिल्पें व चित्रें आहेत. जागतिक वारसा स्थान म्हणून युनेस्कोने मान्यता दिलेल्या कांही स्मारकांपैकीं हे एक आहे.

सूर्यमंदिराच्या पडझडींतली अनेक सुंदर शिल्पें मंदिराच्या संग्रहालयांत आहेत. हेही कोणार्कचे एक आकर्षण आहे.

तुमच्यासाठी एक स्पर्धा

फक्त चौदा वर्षांखालील मुलामुलींसाठी

स्पर्धा - IV

१. सूर्य मंदिराजवळ कुशभद्रा नदी जिथें समुद्राला मिळते, तिथें आणखी एक प्रसिद्ध मंदिर आहे. ते कोणते आहे?

२. पूर्वी एक बंदर असलेला आजचा ओरिसांतला प्रसिद्ध किल्ला कोणता आहे?

३. आशियांत खंडांतल्या सर्वांत मोठ्या धरणामुळें ओरिसांत एक कृत्रिम तलाव निर्माण झाला आहे. त्याचे नांव काय?

दिलेल्या ओळींवर तुमची उत्तरें सुवाच्य अक्षरांत लिहा. खाली दिलेले कूपन भरा व तुमची प्रवेशपत्रिका खालील पत्त्यावर पाठवा.

Orissa Tourism Quiz Contest
Chandamama India Limited
No.82, Defence Officers Colony
Ekkatuthangal, Chennai - 600 097

नांव : ....

वय : ....

पत्ता : ....

पिनकोड : .... फोन : ....

Winners picked by Orissa Tourism in each contest will be eligible for 3 days, 2-night stay at any of the **OTDC Panthanivas**, upto a maximum of four members of a family. Only original forms will be entertained. The competition is not open to CIL and Orissa Tourism family members. Orissa Tourism, Paryatan Bhavan, Bhubaneswar-751 014. Ph: (0674) 432177.

यक्ष पर्वत

11

(पर्वतावरच्या किल्ल्यांत वीरपुरच्या घोडेस्वारांनी स्वर्णाचार्यांस पकडून केले. तेव्हा तो कांही ताज्या दमाच्या सैनिकांबरोबर जंगलात पळून गेला. तिथें त्याला जीवदत्त व समरबाहु दृष्टीस पडले. आपल्या शिष्यांची गुरूभक्ती शाबित करण्यासाठी, गुरु भल्लूकाने आपल्या शिष्यांपैकी एकाला उंच झाडावरून खाली उडी मारण्याची आज्ञा दिली. त्याचे शब्द पूर्ण होतांच त्यांतला एक शिष्य धावून झाडावर चढला आणि क्षणार्धांत त्याने खाली उडी मारली. त्यानंतर पुढें....)

गुरू भल्लूकाचा शिष्य त्या वृक्षावर चढला तेव्हांच जीवदत्त पळत आला आणि तो शिष्य जमिनीवर पडण्यापूर्वींच त्याने आपली काठी जमिनीवर ठेवली. अस्खलवाल्याने आपल्या गुरूचे नांव घेऊन उडी मारली व तो त्या काठीवरच पडला. जीवदत्ताने मोठ्या शिताफीने त्याला पकडले आणि जमिनीवर उभे केले.

अस्खलवाल्याला या गोष्टीबद्दल फार खेद झाला. आपल्या गुरूवरची भक्ती दाखवण्याची संधी त्याला मिळालीच नाही. त्याने दुःखी आवाजांत म्हटलं, "आपण मला वांचवलंत खरं, पण स्वर्गप्राप्तीची माझी संधी त्यामुळें आपण हिरावून घेतली." त्याच्या या बोलण्यावर जीवदत्त हंसून म्हणाला, "कुणास ठाऊक तुला स्वर्ग मिळणार होता कीं नरक! कांहीही होवो, तू मरणापासून वांचलास. आता तुझे गुरु व तू - तुमच्यावर समरबाहूला मदत करण्याची मोठी जबाबदारी येऊन पडली आहे."

तोंपर्यंत गुरु भल्लूक, समरबाहू आणि खड्गवर्मा तिथें पोंचले. गुरु भल्लूकाच्या आनंदाला सीमा नव्हती. त्याने जीवदत्त व खड्गवर्मास म्हटलें, "आपण स्वतः पाहिलेत ना माझे शिष्य किती निष्ठावंत आहेत ते?"

"त्यांची गुरूभक्ती अवर्णनीय आहे हे मात्र खरं हं! आता तुमच्या एका शिष्यावर मी एक काम सोपवणार आहे ते त्यांना पुरे करावे लागेल."

गुरू भल्लूकने आणखी एका शिष्याला आपल्याजवळ बोलावले. जीवदत्तने त्या दोघा शिष्यांना सांगितले, "वीरपुरचे घोडेस्वार इथेंच आजूबाजूला कुठेतरी असतील. तुम्ही दोघांनी असे नाटक करायचे कीं तुम्ही बेसावध असून त्यांचा हातांत सांपडला अहात व फसला आहात. त्यांना असे वाटले पाहिजे कीं या पहाडी दुर्गावरून समरबाहूचे सर्व अनुयायी तुमच्या गुरूच्या भुयारी किल्ल्यांत लपलेले आहेत. समजलं ना?"

"होय महाराज! लक्षांत आलं. हे तर गुरूचे व राजाचेसुद्धां काम आहे. आपल्या सांगण्याप्रमाणेंच आम्ही वागूं व आपला हेतू स्पष्ट होईल." भल्लूकाच्या शिष्यांनी सांगितले.

त्यानंतर ते दोघे तेथून निघाले. ते बराच वेळपर्यंत जंगलात भटकत राहिले. सूर्यास्ताच्या-वेळीं त्यांना दोन घोडेस्वार एका झाडाखाली बसलेले दिसले. दोघे आपसांत कांहीतरी बोलले व उंच आवाजांत ओरडले, "गुरू भल्लूक, आपण कुठे आहात? आम्ही इथें आहोत." असे चारपांच वेळां ते ओरडले.

त्यांचा आवाज ऐकून वीरपुरचे घोडेस्वार दचकले. त्यांच्या पुढाऱ्याने एकदम तलवार उगारली व आपल्या अनुयायांना म्हटले, "हे ओरडणारे कोण असावेत? बहुतेक हेच अस्वलाचा वेष पांघरणारे आहेत. यांच्यापासून आपल्याला धोका आहे, चला!" असे म्हणून गुरू भल्लूकाच्या शिष्यांकडे ते वेगाने गेले.

घोडेस्वारांना पाहून शिष्यांनी आपले भाले मागें घेतले व म्हणाले, "महाराज, आम्हाला मारूं नका, आम्ही आपला पराभव मानला आहे. शत्रूने बहुतेक आमच्या गुरूला पकडले असावेसे वाटते. तेव्हां आता आम्ही कुणासाठी जगायचे?"

हे ऐकून त्या तुकडीच्या नेत्याने आश्चर्य प्रकट करून म्हटले, "तुमच्या गुरूला शत्रूने पकडले आहे कां? ते शत्रू कोण आहेत?"

शिष्यांपैकी एकाने म्हटले, "महाराज, सकाळीं कांही लोक उंटावर स्वार होऊन अचानक आमच्या भुयारी किल्ल्यांत घुसले. आम्ही सर्वलोक त्यावेळीं देवीची पूजा करण्यांत गुंतलो होतो, म्हणून त्यांच्याशी लढूं शकलो नाही. आमच्यापैकीं बहुतेक सर्व लोक त्यांनी मारले.

आम्ही दोघेच वाचलो आणि आमच्या गुरूबरोबर जंगलात पळून आलो."

त्या तुकडीच्या नायकाने कांही सैनिकांना परत किल्ल्याकडे परत जाण्याची आज्ञा दिली, व त्यांना सांगितले, "त्यांना बातमी कळवा कीं शत्रू भुयारी किल्ल्यांत दडून बसले आहेत." तसेच त्याने गुरू भल्लूकच्या शिष्यांना सांगितले, "शत्रू कुठे आहे ही माहिती देऊन तुम्ही आम्हाला फारच मदत केली आहेत. सेनाधिकारी आले कीं त्याबद्दल तुम्हाला योग्य ते बक्षिस देण्याची जरूर व्यवस्था होईल."

शिष्यांनी नकारार्थी डोके हालवून म्हटले, "आम्ही देवीचे उपासक आहोत. आम्ही आपले बक्षिस स्वीकारणारे अनुयायी थोडेच आहोत? आम्हाला जायची अनुमती द्यावी."

त्या अधिकाऱ्याने नाराज होऊन म्हटले, "जरा थांबा. भुयारी किल्ला दाखवण्याची जबाबदारी आता तुमच्या दोघांवर आहे. तुम्ही या झाडाखालीच उभे राहा."

सेनाधिकाऱ्याने पाठविलेल्या सैनिकांनी ही सर्व हकीकत सेनाध्यक्षाला सांगितली. ते ऐकून त्याचा आनंद गगनांत मावेना. तो म्हणाला, "याचा अर्थ असा आहे कीं ते सर्व राजद्रोही एकाच ठिकाणीं उपस्थित आहेत." नंतर तो कांही घोडेस्वार व कांही सैनिक घेऊन त्या तुकडीच्या नायककडे पोंचला.

सेनाध्यक्षाला नायकाने सर्व सविस्तर माहिती दिली. लगेच सेनाध्यक्षाने भुयारी किल्ल्यांत जाण्याची आज्ञा दिली. भल्लूकचे शिष्य पुढेपुढें जाऊं लागले, आणि सैनिक त्यांच्या मागेमागे जाऊं लागले. पंधरा मिनिटांतच ते सर्व भुयारी किल्ल्यांजवळ पोंचले.

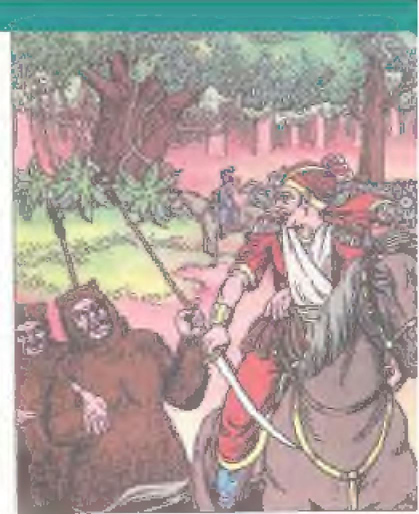

सेनाध्यक्ष घोड्यावरून खाली उतरला व पुढें चालूं लागला. गुहेच्या तोंडाजवळ खाली पाहात तो मोठ्या आवाजांत म्हणाला, "अरे, मी वीरपुरचा सेनाध्यक्ष आहे. मोठे सैन्य बरोबर घेऊन आलो आहे. तुम्ही सर्वजणांनी आपापली हत्यारें तिथेंच टाका आणि वर या. थोड्या वेळांत जर तुम्ही सर्वांनी शरणांगती पत्करली नाहीत तर मी स्वतः भुयारांत प्रवेश करीन आणि तुमचा निःपात करीन."

घटकाभरांत त्या भुयारांतून कुणीच बाहेर आले नाहीत. सेनाध्यक्ष संतापाने दांतओठ खात बसला होता. नंतर त्याने घोडेस्वारांना आज्ञा दिली कीं त्यांनी आपले घोडे जवळच्या झाडांना बांधावेत आणि लगेच त्याच्याजवळ यावे. घोडेस्वारांनी घोडे बांधले व ते सेनाध्यक्षाजवळ आले. त्यांच्यासह व इतर सैनिकांसह सेनाध्यक्ष अतिशय सावधपणें

भुयारांत उतरला. गुरु भल्लूकचे शिष्य त्याच्या पुढेंपुढें जाऊं लागले.

ते जसे गुहेच्या आंत शिरले तसे इकडे चार अश्वस्वार झाडींतून बाहेर आले. घोड्यांच्या-जवळच्या दोन्ही रक्षकांना त्यांनी पकडले, त्यांना दोरीने बांधले व काटेरी झाडींत फेंकून दिले.

त्याच वेळेला खड्गवर्मा, जीवदत्त, गुरु भल्लूक व समरबाहू तिथें पोंचले. जीवदत्त गुरु भल्लूकाला म्हणाला, "आता आपल्यासमोर मोठाच प्रश्न उभा राहिला आहे. तो म्हणजे वीरपुरच्या सेनाध्यक्षाला जिवंत कैद करणें। ज्यांनी गुहेंत प्रवेश केलेला आहे, त्यांना भिववण्यासाठी गुहेच्या तोंडाजवळ वाळलेली लांकडें आणून रचायची व ती जाळायची. म्हणजे त्यांचा धूर गुहेंत पसरत जाईल. हे काम तुमचे शिष्य म्हणजे समरबाहूचे अनुयायी करतील."

गुरु भल्लूकची आज्ञा झाल्यानंतर त्याचे शिष्य वाळलेली लांकडें गोळा करून घेऊन आले. भुयाराच्या तोंडाशी ती रचून त्यांनी आग पेटवली. जीवदत्ताने भुयारांत वाकून बघत मोठ्याने ओरडून सांगितले, "अरे वीरपुरच्या सेनानायका, तूं आणि तुझे सैनिक तिथेंच हत्यारें टाकून द्या व ताबडतोब गुहेच्या बाहेर या, नाहीतर एकहीजण जिवंत राहणार नाही. तुम्ही सर्वजण या आगींत जळून जाल."

सेनाध्यक्ष शत्रूच्या सैनिकांना शोधत होता. त्याने गुहेंतल्या सगळ्या ओवऱ्या शोधल्या, पण तिथें कुणीही दिसले नाही. गुरु भल्लूकाच्या शिष्यांनी त्याला फसवले आहे हे त्याच्या लक्षांत ते.

आता काय करावे ह्या विचारांत तो पडला होता तोंवर आगीतला पाचोळा व ज्वाळा आजूबाजूस पसरण्यास लागल्या. पण मोठ्या संकटात सांपडलो आहोत हे त्याच्या लक्षांत आले. त्याने आपलें हत्यार खाली टाकलें व आपल्या सैनिकांस तसेंच करण्याची आज्ञा दिली. तो भुयाराच्या दाराकडे

पाहून ओरडला, "मी वीरपुरचा सेनाध्यक्ष आपल्या सैनिकांसह निःशस्त्र होऊन तुम्हाला शरण आलो आहे व आम्ही गुहेबाहेर येत आहोत."

"खड्ग, या सेनाध्यक्षाच्या बोलण्यात कांहीं फसवाफसवी असावीसे वाटत नाहीं. त्याला गुहेच्या बाहेर यायला सांगायचे कां?" जीवदत्ताने खड्गवर्माला विचारले.

खड्गने उत्तर देण्यापूर्वीच गुरु भल्लूकने म्हटले, "महोदय, राजा आणि त्याचे सैनिक हे विश्वास ठेवण्याच्या लायकीचे नाहीत. आधीदर माझ्या शिष्यांना भुयाराच्याबाहेर पाठवायला सांगा. त्यांच्याशी बोलून खरी हकीकत कळली कीं मग काय करायचे ते ठरवता येईल. जीवदत्तने हसून म्हटले, "चोराची पावलें चोरालाच ठाऊक असतात. बरं तर भल्लूक, आपल्या शिष्यांना प्रथम वर यायला सांगा."

गुरु भल्लूकाने आपला भाला वर उचलला आणि "वृकेश्वरी माता की जय" असं म्हणत तो भुयाराच्या आंत ओरडला, "शिष्यांनो, प्रथम तुम्ही दोघेही वरती या. तोपर्यंत बाकीचे सर्वजण तिथेंच उभे राहातील. एक नसूनर देखील कुणी पुढें येऊं नका, अशी या किल्ल्याचे महाराज समरबाहू यांची आज्ञा आहे."

गुरूंची आज्ञा मिळताच दोन्ही शिष्य गुहेबाहेर वरती आले.

गुहेंत उभा असलेल्या सेनाध्यक्षाला आपण असहाय्य आहोत याची जाणीव होऊन फार संताप आला होता. आता काय होईल या भीतीने तो थरथर कांपू लागला.

भुयारांतून वर आल्यानंतर भल्लूकच्या शिष्यांनी

सर्व हकीकत सांगितली. आता खड्ग, जीवदत्ताने सेनाध्यक्षाला वर येण्याची आज्ञा दिली. गुहेच्या बाहेर आल्यानंतर सेनाध्यक्ष खड्ग व जीवदत्ताला नम्रतापूर्वक वंदन करूं लागला. तेव्हां जीवदत्ताने समरबाहूकडे बोट दाखवून म्हटले, "हे या प्रांताचे राजे आहेत, चंद्रवंशज आहेत. तुम्ही त्यांना वंदन करा."

वीरपुरच्या सेनाध्यक्षाने मान लववून समरबाहूला नमस्कार केला. तितक्यांत शस्त्ररहित असलेले सैनिक गुहेबाहेर आले. समरबाहूने तेव्हा स्वर्णाचारीस विचारले, "महामंत्री, ह्या शत्रूंना कोणती शिक्षा द्यायची?"

स्वर्णाचारीने खड्गवर्मा व जीवदत्ताला सल्ला विचारला व त्यानंतर म्हटले, "महाराज, भविष्यांत वीरपुरच्या राजाच्या वागणुकीवरच यांना कोणती शिक्षा द्यायची?"

स्वर्णाचारीने खड्गवर्मा व जीवदत्ताला सल्ला विचारला व त्यानंतर म्हटले, "महाराज, भविष्यांत वीरपुरच्या राजाच्या वागणुकीवरच यांना कोणती शिक्षा द्यायची ते अवलंबून राहील. आत्ता प्रथम त्यांना आपल्या गडावरच्या तुरुंगात बंद कोठडीत ठेवावे."

समरबाहू म्हणाला, "आपण फारच चांगला सल्ला दिला आहेत." आत्तापर्यंत समरबाहू फक्त वीरांचा सरदार होता. पण आता त्याच्या बोलण्यांत व हावभावांत राजेशाही रुबाब दिसूं लागला. ते पाहून आश्चर्यचकित झालेल्या खड्गवर्म्याने जीवदत्ताला हलक्या आवाजांत म्हटले, "एका लहानशा विजयाने लुटारू समरबाहूंत केवढा बदल दिसून आला आहे."

समरबाहूने खड्ग व जीवदत्ताला म्हटले, "क्षत्रिय वीरांनो, आता आपल्या किल्ल्याकडे जाऊं या का?"

"राजाच्या आज्ञेचं पालन कोण करणार नाही?" जीवदत्ताने उत्तर दिले.

समरबाहूचे अनुयायी उंट व घोड्यावर स्वार झाले. त्यांच्या पाठीमागे वीरपुरचे युद्धकैदी येऊं लागले. सर्वांत पुढें होते, समरबाहू, स्वर्णाचारी, खड्गवर्मा व जीवदत्ता. ते सर्वजण घोड्यावर बसले होते.

थोड्या वेळानंतर जेव्हां ते पहाडी किल्ल्या-जवळ आले तेव्हां त्यांना पायथ्याशी झाडांजवळ एक लहानसा तंबू दिसला. तिथें उंच आसनावर एक वृद्ध माणूस बसलेला होता. त्याच्या चारी बाजूला लोक बसलेले होते. हा वृद्ध कोण आहे ते खड्ग व जीवदत्ताला समजले नाही. तो वृद्ध गृहस्थ दोन सैनिकांसह त्यांच्याजवळ आला व सांगू लागला, "मी वीरपुरच्या महाराजांचा प्रधानमंत्री आहे. तुम्हा दोघांच्याबद्दल आमच्या गुप्तहेरांकडून मी खूप ऐकलं हे. तुम्ही दोघे खड्गवर्मा व जीवदत्त आहात ना?"

होकारार्थी मान हलवून दोघांनीही त्या वृद्धाला वंदन केले. तोपर्यंत तिथें घोड्यावरून आलेल्या समरबाहू व स्वर्णाचारीचा परिचय करून देत त्यांनी त्या वृद्ध मंत्र्याला सांगितले, "हे पहाडी किल्ल्याचे राजे समरबाहू आहेत. हे त्यांचे महामंत्री स्वर्णाचारी आहेत."

वृद्ध मंत्र्याने मान डोलावत म्हटले, "आपल्या शक्तिच्या सामर्थ्याने या प्रांताची भूमी यांनी जिंकली आहे. त्या भूमीवर महाराज समरबाहू आपला राज्यकारभार करूं शकतात. त्यांना तसा पूर्ण अधिकार आहे. हे मी आमच्या महाराजांच्या वतीने त्यांचा प्रधानमंत्री या नात्याने जाहीर करीत आहे. परंतु मी इथें जो आलो आहे तो तुम्हा दोघांसाठी! तुमच्याशी एकांतात मला कांही बोलायचे आहे."

आपण आता राजा आहोत या गोष्टीवर समरबाहूचा विश्वासच बसत नव्हता. त्याने वीरपुरच्या सेनाध्यक्षाला म्हटले, "आपण व आपले सारे सैनिक आज आमचे पाहुणे आहात. उद्यां सकाळीं तुम्ही सारेजण तुमच्या राजधानीला परत जाऊं शकता."

वीरपुरच्या प्रधानमंत्र्याने समरबाहूला मंद स्मित करताना पाहिले. खड्गवर्मा व जीवदत्ताला जरा बाजूला नेऊन त्याने त्यांना म्हटले, "खड्ग, जीवदत्त, आम्हाला तुमच्या दोघांबद्दल आमच्या गुप्तहेरांकडून बऱ्याच गोष्टी समजल्या आहेत. परंतु त्याहीपेक्षा जास्त माहिती तुमच्याबद्दल आम्हाला कळली आहे ती एका यक्षाकडून!"

"यक्ष! तो यक्ष कोण आहे?" दोघांनी एकदमच त्या वृद्धाला विचारले. आश्चर्यचकित झालेल्या जीवदत्ताने खड्गवर्माला विचारले "खड्ग, हे मंत्री ज्या यक्षाचा उल्लेख करत आहेत, तो यक्ष म्हणजे पद्मपूरची राजकन्या पद्मावतीचे अपहरण करून घेऊन गेला, तो तर हा नव्हे?"

खड्गवर्मादेखील अचंबित झालेला होता. वीरपूरचा मंत्री कांहीही न बोलता पुढें चालत होता. तो पुढे जाऊन एका कड्यावर उभा राहिला. खाली वाहात असलेल्या नदीकडे हात दाखवत तो म्हणू लागला, "खड्ग, जीवदत्त, नदीच्या पात्रांत दिसत असलेली रथाच्या आकाराची नाव नीट लक्षपूर्वक पाहा."

खड्ग जीवदत्ताने ती नाव पाहिली. दगडी रथासारखा तिचा आकार होता. आणि तिच्याबद्दल त्यांनी पद्मपुरांत ऐकलं होतं आणि अरण्यपुरांत पाहिलं होतं.

जीवदत्ताने मोठ्या उत्साहाने आपला दंड वर उगारला आणि तो म्हणाला, "आहा, इतक्या दीर्घ कालावधीनंतर तो दुष्ट यक्ष आमच्याशी युद्ध करायला सिद्ध होऊन आला आहे तर! फार छान, आम्हालाही आता आमच्या शक्तीचे प्रदर्शन करण्याची संधि मिळणार आहे." असं म्हणून तो नदीकडे जाऊं लागला. (क्रमशः)

Restore 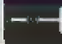 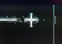 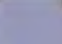

अंधारकोठडी

एक चोर राजवाड्यांत चोरी करण्यास गेला, पण पकडला जाण्यापूर्वी त्याने एका सैनिकाला घायाळ केले. सैनिक त्या चोराला राजाकडे घेऊन गेले व सारी हकीकत राजाला सांगितली.

राजा रागावला व त्याने आज्ञा दिली, "याला पांच वर्षेपर्यंत अंधारकोठडीत बंद करून ठेवा. जर हा तोंपर्यंत जिवंत राहिला तर सुटकेच्या दिवशी त्याला माझ्याकडे घेऊन या."

बघताबघता पांच वर्षे उलटली. सैनिक त्या चोराला राजाकडे घेऊन आले. चोर एकदम हाडकुळा झाला होता आणि खंगलेला, आजारी दिसत होता. त्याला पाहून राजाच्या मनांत दया उत्पन्न झाली. राजाने त्याला सांगितले, "असं वाटतंय, कीं अंधारकोठडीत तुला फारच कष्ट सहन करावे लागले आहेत. आज मी तुझी सुटका करतो आहे."

तेव्हां चोराने दोन्ही हात जोडून म्हटले, "महाराज, अंधारकोठडीत मी प्रथम फारच दु:खी होतो. तिथें रहाणें कठीण होतें, पण नंतर सुखच सुख अनुभवाला आलें. पूर्वी पहांट होताच मी झोपेंतून उठलो कीं पोट भरण्यासाठी नवे उपाय शोधत असे, कुठे चोरी करूं, कशी चोरी करूं, आणि त्यासाठी कोणत्या गल्लीतल्या कुठल्या घरांत घुसून चोरी करायची तें! मला एक फार वाईट संवय आहे. मला उजेड आणि थंड हवा मुळींच सोसत नाही. कृपा करून मला पुन्हां त्या अंधारकोठडींत रहाण्याची परवानगी द्यावी."

त्याचे उत्तर ऐकल्यानंतर राजा समजला कीं माणसाला कितीही कष्ट सहन करावे लागले तरी तो परिस्थितीला सामोरा जातो आणि ते जीवन त्याला आवडायला लागते. राजाने त्या चोराला समजावत म्हटले, "घाबरूं नकोस. हळूंहळूं स्वतंत्रपणें जगण्याचीदेखील तुला संवय होईल. यापुढें तू माझ्या माळ्याबरोबर बागकाम कर व त्याखेरीज जे काम तुला आवडेल ते करीत रहा." - भवानी शंकर

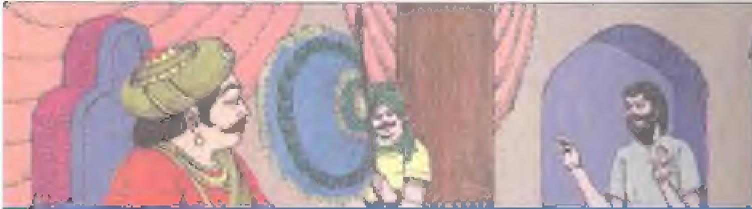

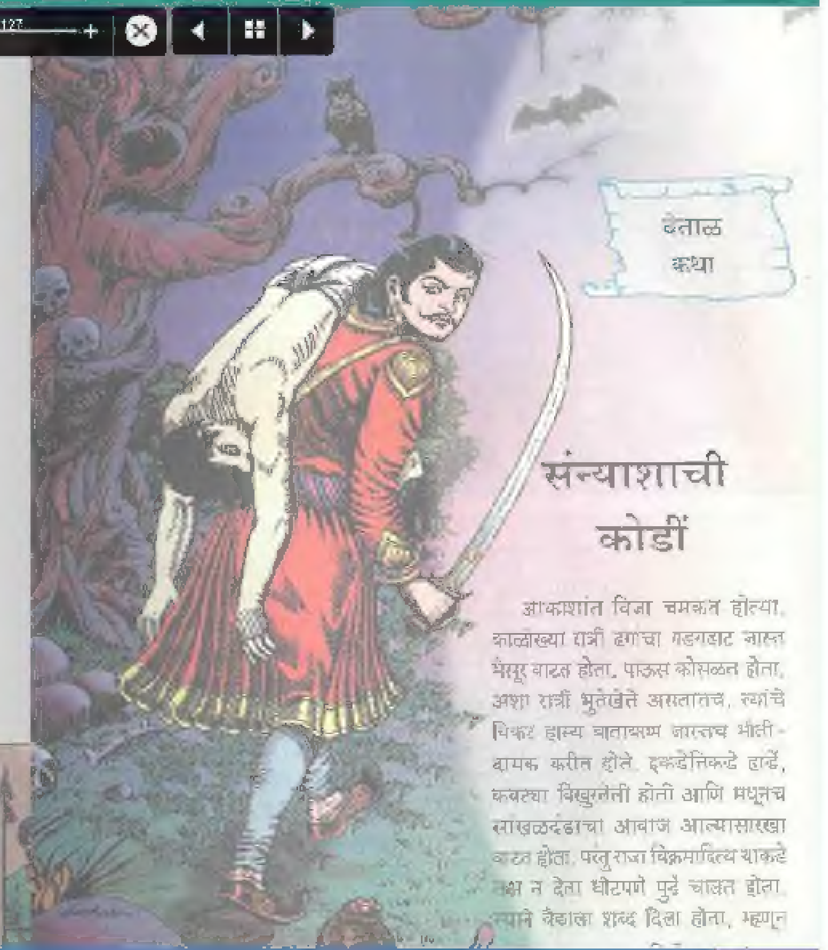

वेताळ कथा

संन्याशाची कोडीं

आकाशांत विजा चमकत होत्या. काळोख्या रात्री ढगांचा गडगडाट जास्त भेसूर वाटत होता. पाऊस कोसळत होता. अशा रात्री भुतेंखेतें असतातच. त्यांचे चित्कार हास्य वातावरण जास्तच भीतिदायक करीत होते. इकडेतिकडे हाडें, कवट्या विखुरलेली होती आणि मधूनच साखळदंडाचा आवाज आत्म्यासारखा वाटत होता. परंतु राजा विक्रमादित्य याकडे लक्ष न देता धीटपणे पुढें चालत होता. त्याने वेताळाला शब्द दिला होता, म्हणून

अंधारी रात्र व पाऊस, यांची तमा न बाळगतां राजा, वेताळ प्रेतासह लपला होता त्या जुनाट वृक्षाजवळ गेला. राजा झाडावर चढला, त्याने प्रेत खांद्यावर घेतले आणि निर्जन स्मशानाच्या दिशेने तो जाऊं लागला. तेवढ्यांत वेताळ पुन्हां बोलूं लागला.

"हे राजा," वेताळ म्हणाला, "तू हा निरर्थक प्रयत्न का करतो आहेस? तू यशस्वी होणार नाहीस हे तुला माहीत आहे, तेव्हां इतके कठोर परिश्रम तू कशासाठी करतो आहेस? हा कुणी खास संन्यासी किंवा कुणी विरक्त आहे का, की जो स्पष्ट न बोलता फक्त कोड्यांतच बोलतो? अशा लोकांच्या मनांत काय असतं ते कांही इतरांना कळत नाही. उदाहरण म्हणून मी तुला एक गोष्ट सांगतो. म्हणजे या एकाकी वाटेवर तुला कंटाळा येणार नाही, आणि त्यांतून तुला कांहीतरी शिकताही येईल."

असं म्हणून वेताळाने पुढील गोष्ट सांगितली.

"कोणे एके काळीं, मार्तंडदेव नांवाचा एक राजा होता. तो अतिशय हुशार असून चांगला राज्यकारभार करीत होता. त्याला एका नव्या सल्लागाराची नेमणूक करायची होती. परंतु ही नोकरी कुणाला द्यावी याबद्दल त्याचा निर्णय होत नव्हता. त्याला असा सल्लागार हवा होता की जो कोणताही निर्णय घेण्यापूर्वी सर्व बाजूंनी सांगोपांग विचार करूं शकेल. अशा चतुर, सूज्ञ व्यक्तीच्या शोधांत राजा होता. अखेरीस त्याला वाटलं कीं आपल्याच दरबारांतला हुशार व चुणचुणीत सरदार मणिभद्र हा योग्य सल्लागार ठरेल. परंतु, त्याच वेळीं राणीने आपल्या धाकट्या काकांचे, विश्वबंधु सरदाराचे नाव सुचवले.

"माझे काका विश्वबंधु मणिभद्रपेक्षां कोणत्याही बाबतींत कमी नाहीत. शिवाय ते वयाने मोठे व अनुभवी आहेत. तेच जास्त चांगले काम करूं शकतील. आपण त्यांनाच कां नेमून टाकत नाही?" राणीने आर्जवाने विचारले.

"तूं म्हणतेस तसे ते जास्त हुशार व योग्य असले तर माझी कांहीच हरकत नाही. पण दोघांचीही नीट परीक्षा घेऊन नंतरच आपण आपले मत बदलले पाहिजे." राजा उत्तरला.

त्यानंतर तशी संधी लौकरच आली. राज्यांतल्या एका धनवंत व्यापाऱ्याची सुंदर मुलगी होती. तिला तीन तरुणांनी मागणी घातली. तिघेही तरुण कुलशीलवान, रूपगुणसंपन्न असे होते. त्यांच्यापैकी कोणता वर आपल्या मुलीसाठी निवडावा, हे कांही व्यापाऱ्याला समजेना म्हणून त्या तिघांनाही त्याने डोंगरावर राहणाऱ्या एका साधूकडे पाठवले. व्यापाऱ्याची त्या साधूवर अतीव श्रद्धा होती.

साधूने त्या तरुणांकडे नीट निरखून पाहिले. नंतर कांहीही न बोलता त्याने एकेक शंख प्रत्येकाला दिला. एका शंखात माती भरली होती, दुसऱ्यांत पाणी होते आणि तिसऱ्यांत धान्य होते.

साधूचा हा निर्णय कांही व्यापाऱ्याला समजला नाही. एखाद्या चतुर माणसाकडूनच याचा उलगडा करून घ्यायला हवा असे त्याला वाटले. त्या तिन्ही तरुणांना घेऊन तो राजाच्या दरबारात गेला. साधूच्या या कृतीचा अर्थ काय असेल ते समजावून सांगावे म्हणून त्याने दरबारात राजाकडे याचना केली.

राजाने त्या तिन्ही तरुणांना या कृतीचा अर्थ विचारला. "महाराज," पहिला तरुण म्हणाला, "साधूमहाराजांनी मला एका शंखात माती भरून दिली आहे. माती शिवाय धान्य किंवा पाणी, यांचा कांहीच उपयोग नाही. म्हणून यांच्या मुलीशी विवाह करण्यास मीच योग्य आहे असे साधूमहाराजांना सुचवायचे असावे असे मला वाटते."

दुसरा तरुण म्हणाला, "मला तर वाटते कीं माती किंवा धान्य, पाण्याशिवाय निरुपयोगी आहे. सगळ्यांचं जीवन पाण्यावर अवलंबून असतं, म्हणून सर्वांत मूल्यवान वस्तू म्हणजे पाणी! ते मला देऊन साधूमहाराजांनी माझीच निवड केली असावी."

तिसऱ्याचे विचार वेगळे नव्हते तो म्हणाला,

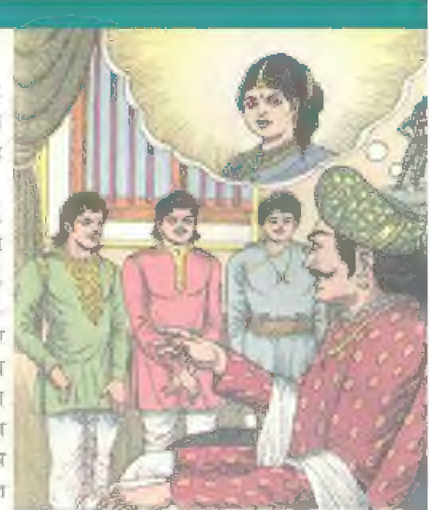

"पाणी आणि माती या गोष्टी धान्य उगवायला मदत करतात. पण सर्वांत महत्त्वाचं असतं ते धान्याचं पीक. ते मिळावं म्हणून सगळे प्रयत्न असतात. मला धान्य दिलं त्यावरून साधू-महाराजांचा निर्णय अगदी उघड आहे. त्यांनी माझीच निवड केलेली आहे."

राजा बुचकळ्यांत पडला. त्याला दिसलं कीं हे तिघेही तरुण अगदी पटेल असं मुद्देसूद बोलत होते. या तरुणांपैकी योग्य तरुणाची निवड करण्याचे कठीण काम त्याने सल्लागाराच्या जागेसाठी मनांत असलेल्या दोघा उमेदवारांवर सोपवायचे ठरवले. त्यामुळें त्यांचे शहाणपण व चतुराई यांचीही परीक्षा झाली असती. सुदैवानें मणिभद्र व विश्वबंधु हे दोघेही त्यावेळेस दरबारांत उपस्थित होते.

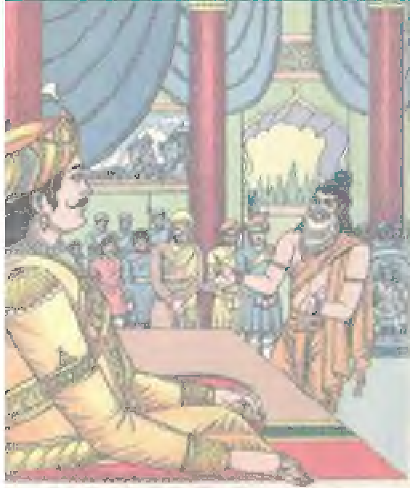

विश्वबंधूकडे वळून राजा म्हणाला, "तुमचं काय मत आहे?" "मला वाटतं कीं तिन्हींपैकी पाणी ही सर्वांत महत्वाची आणि आवश्यक अशी गोष्ट आहे. माती आणि धान्य या दोन्ही गोष्टींची उपयुक्तता पाण्यामुळेंच होते. पाण्याखेरीज त्या दोन्हींचा कांहींही उपयोग होऊं शकत नाही."

"तुझं काय मत आहे?" राजाने मणिभद्राला विचारलं. "महाराज, माझं मत देण्यापूर्वी मला या गोष्टी जवळून पाहायच्या आहेत," मणिभद्र म्हणाला. त्याने पाण्याची चव पाहिली, मातीचा वास घेतला आणि धान्यांतून बोट फिरवले

नंतर तो म्हणाला, "महाराज, साधु-महाराजांनी ज्या तरुणाला शंखांत माती दिलीय त्याची निवड केलेली आहे असे मला वाटते."

पण या उत्तरामुळें राजाचा प्रश्न काही सुटला नव्हता. आता विश्वबंधू व मणिभद्र - या दोघांपैकीं बरोबर कोण ठरणार? राजाच्या विनंतीवरून साधुमहाराज दुसऱ्या दिवशी दरबारांत आले. त्यांनी प्रसन्न स्मित केले व ते म्हणाले, "खरी रत्नें दुर्मिळ असतात, राजन्! आपल्या दरबारांत एक आहे. त्याची पारख करा - आपल्या राज्याच्या कल्याणासाठी आणि आपल्यासाठी!"

राजा मार्तंडदेवने साधुमहाराजांकडे पाहिले. त्याला त्यांच्या बोलण्याचा अर्थ समजला. त्याने सूचक स्मितहास्य केले आणि आपल्या सल्लागाराची तात्काळच निवड जाहीर केली.

वेताळने आपली कथा इथेंच संपवली आणि विक्रमादित्य राजाकडे वळून तो म्हणाला, "हे राजन्! हे साधुमहाराज सदैव कोड्यांतच बोलत होते. राजाने आपला सल्लागार म्हणून कुणाची निवड केली व का केली? साधुमहाराजांचे शेवटले कोड्यांतले बोलणें होते, त्याचा अर्थ राजाने काय लावला? जर या साऱ्या प्रश्नांची उत्तरे तुला माहीत असूनही तू गप्प बसलास तर तुझ्या डोक्याची शंभर शकले होतील. म्हणून सांगतोय राजा, कीं तू मला नीट विचार करून तुझं उत्तर दे."

राजा विक्रमादित्याने तात्काळच उत्तर दिले. तो म्हणाला, "राजा मार्तंडदेव हा स्वतःच एक हुशार राज्यकर्ता होता. साधुमहाराजांनी कोणत्या तरुणाची निवड केली हे कोडे राजाला सोडवायचे होते. तेव्हां तो निर्णय ठरवूं शकला नाही. परंतु त्याने चतुराईने हा निर्णय घेण्याचे काम, सल्ला-गाराच्या जागेसाठी राजाच्या मनांत असलेल्या दोन उमेदवारांच्यावर सोंपवले व त्यांतून मार्ग काढला. जेव्हां त्या दोघांचा निकाल ऐकूनदेखील राजाला हा प्रश्न समाधानपूर्वक सोडवता आला नाही, तेव्हां त्याने साधुमहाराजांनाच येण्याची विनंती केली.

"साधुमहाराजांनी ज्याप्रमाणें त्यांच्याच्या मुलीसाठी योग्य तरुणाची निवड केली, त्याच-प्रमाणे राज्याच्या सल्लागाराच्या जागेसाठी देखील ते अचूक निवड करतील याची राजाला खात्री होती. साधुमहाराजांनी, त्यांच्या स्वभावानुसार पुन्हां कोड्यांतच उत्तर दिले. पण यावेळेला राजा सावध होता. ते काय म्हणाले ते राजाला उमगले. त्यांनी खऱ्या रत्नाचा जेव्हां उल्लेख केला, तेव्हां त्यांच्या मनांत मणिभद्राचीच निवड होती. कारण मणिभद्र या नांवाचा अर्थ आहे 'चांगले रत्न'! म्हणून राजाने लगेच मणिभद्राची नेमणूक जाहीर केली.

"दरबारांत उपस्थित असलेल्या सर्व मंडळींनी ते तिन्ही शंख पाहिले होते. परंतु त्यांतील वस्तू कुणीही पारखून पाहिल्या नाहीत, फक्त मणिभद्राने तसे केले. वरकरणीं पाहिले तर माती, पाणी व धान्य, या तिन्ही वस्तूंचे महत्व सारखेच आहे, व आवश्यकताही सारखीच आहे. त्याचप्रमाणें ते तिन्ही उमेदवार तरुणदेखील सारख्याच योग्यतेचे होते. परंतु जेव्हां मणिभद्राने एकेक शंख उचलून त्यांत भरलेल्या वस्तूची नीट पाहाणी केली तेव्हां त्याला पाणी व धान्यांत दोष असलेला आढळला, पाणी गढूळ होते व धान्यांत तुसें होती.

त्याखेरीज तिसऱ्या शंखातली माती स्वच्छ, चांगली व चांगल्या वासाची असली पाहिजे. हा मुद्दा गृहित धरून मणिभद्राने आत्मविश्वास-पूर्वक आपले मत दिले. आणि म्हणूनच राजाने योग्य निर्णय घेऊन त्याला आपला सल्लागार नेमला."

विक्रम राजाचे हे उत्तर नेहमीप्रमाणेंच अगदी बरोबर होते. परंतु त्याने मौन भंग झाल्यामुळें, वेताळ कांहींही न बोलता प्रेतासह उडून त्या जुनाट वृक्षावर जाऊन बसला. राजा विक्रमा-दित्याने आपली तलवार उपसली आणि तो वेताळाच्या पाठोपाठ गेला.

व्यक्तिरेखा इतकी प्रभावी आहे की इतरांना तिची इच्छा, किंवा तिला जे योग्य वाटत होतं तेच करावे लागत होते."

प्राध्यापक थोडा वेळ गप्प बसले आणि त्यांचे तिन्ही श्रोतेही स्तब्ध होते. शामलाने आजोबांच्या हातावरून हळूच हात फिरवला व म्हणाली, "पण आजोबा, मग रामायणात शेवटी सीतेने पुन्हा अग्निपरीक्षा न देता भूमीत का प्रवेश केला?"

"छान प्रश्न विचारलास पोरी. हे पहा, पहिल्या वेळेला अग्निपरीक्षा देण्याचा निर्णय तिचा स्वतःचा होता. दुसऱ्या वेळेला इतरांनी तिला पुन्हा अग्निपरीक्षा देण्यास सुचवले होते. या दोन्ही वेळच्या परिस्थितीमध्ये फार मोठं अंतर आहे. सर्वसामान्य जनतेपुढे आपलं पावित्र्य सिद्ध करण्याची तिच्यावर काही सक्ती नव्हती. त्या मंडळींची तितकी लायकी नाही हे ती ओळखून होती. तुला माहीत आहेच की सीता जमिनीतून वर आलेली होती. म्हणून तिने पुन्हा भूमीतच प्रवेश करण्याचे ठरवले असावे. तिचा अवतार हा रामाबरोबरच अधःकार आणि जुलूम या दोन पाशवी शक्तींचा नाश रामाकडून व्हावा म्हणूनच झालेला होता, हे तिच्या वावरण्याचे उद्दिष्ट होते. तिचे काम पूर्ण झाले होते. पण आदर्श राज्यकार भार कसा असावा याचे एक उत्तम उदाहरण म्हणून रामराज्य स्थापन करणे हे रामाच्या जीवनातले कार्य अजून व्हायचे होते. पण मुलांनो, मी तुम्हाला हे मात्र सांगितले पाहिजे की या महाकाव्याचा अखेरचा भाग, जो 'उत्तरकांड' या नावाने प्रसिद्ध आहे, तो वाल्मिकीने लिहिलेला नाही. मूळ रामायणात राम अयोध्येला परत जातो व त्याला राज्याभिषेक होतो इथेच समाप्ती आहे. पण शेवटचा खंड मात्र कुणा दुसऱ्या प्रतिभावंत कवीने लिहिलेला आहे." असं म्हणून देवनाथांनी आपली कथा संपवली.

(क्रमशः)

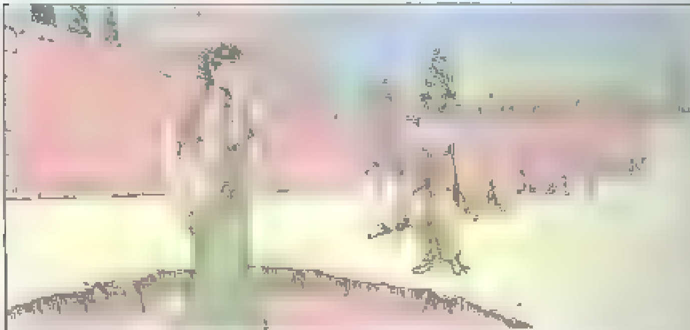

देवी भागवत

रंभ व करंभ दानवाचे मुलगे होते. त्यांना मुलं नव्हती, म्हणून त्यांनी दीर्घकाळ तपश्चर्या केली. करंभ पंचनदीच्या तीर्थात बुडी मारून तप करीत होता. रंभाने एका आम्रवृक्षावर बसून तपश्चर्या केली.

इंद्राने मगरीचं रूप घेऊन नदीत प्रवेश केला व करंभाला ठार केले. आपल्या भावाच्या मृत्यूमुळं रंभ एकदम चिडला व अग्नीला आपले मस्तक अर्पण करण्यास तयार झाला. आपलं मस्तक कापण्यासाठी जेव्हा त्याने आपली तलवार उपसली, तेव्हा अग्निदेव प्रगट झाला व म्हणाला, "तू आत्महत्या का करायला निघाला आहेस? त्याने काय साध्य होणार आहे? तुझ्या तपश्चर्येने मी प्रसन्न झालो आहे. सांग, तुला [illegible] हवाय?"

"देवा, आपल्याला खरोखरच माझी दया आली असेल तर मला एक असा अजेय पुत्र द्या की देवता व दानवदेखील त्याला जिंकू शकणार नाहीत." रंभ म्हणाला.

"तुझी मनीषा पूर्ण होईल," असं म्हणून अग्निदेव अदृश्य झाला.

रंभ जेव्हा परत येत होता, तेव्हा त्याने एका सुंदर प्रदेशात एक म्हैस पाहिली. हा प्रदेश यक्षाच्या स्वाधीन होता. ती म्हैस त्याच्याबरोबर पाताळात आली.

तिथे या म्हशीचा पाठलाग करत दुसरी म्हैस आली. ते पाहून रंभ दुसऱ्या म्हशीवर नाराज झाला, व तिला त्याने खूप मारले. त्या म्हशीने रंभाला आपल्या शिंगावर घेऊन शिंगाने ठार केले. रंभाचे हे हाल पाहून ती म्हैसदेखील त्याच्याबरोबर आगीत [illegible] राक्षस प्रकट झाले. एकाचे नाव महिषी व दुसरा रक्तबीज.

राक्षसांनी महिषासुराला आपला राजा निवडले.

महिषासुर वध ४

महिषाने कांचन पर्वतावर घोर तपस्या केली. त्याचे फळ म्हणून ब्रम्हदेव प्रत्यक्ष अवतीर्ण झाले. ब्रम्हदेवाकडून महिषाने वर मागितला, "महात्मा माझा मृत्यू होऊ नये."

त्यावर ब्रम्हाने उत्तर दिले, "ज्याला जन्म आहे [illegible] मृत्यू [illegible] त्यापासून कुणीही वाचू शकत नाही. हे जर सत्य आहे तर तुला अमर हो असा वर मी कसा [illegible] नाश होतो त्यातून [illegible] अमरत्व सोडून इतर काहीही माग. मी तुझी इच्छा अवश्य पूर्ण करीन." तेव्हा महिषाने म्हटले, "मला कुणी स्त्री काही मारू शकणार नाही म्हणून मला असा वर द्या की त्यामुळे कुणीही मानव, दानव [illegible]

यांच्या हातून मला मरण येऊ नये."

[illegible] होईल पण ध्यानात ठेव [illegible] असे म्हणू- [illegible]

हे वरदान मिळाल्यामुळे महिषी अतिशय उद्धट झाला. त्याला कुणीही पुरुष मारू शकणार नाही याची खात्री होतीच. त्या वरदानाच्या बळावर त्याने स्वर्गावर आक्रमण करायची तयारी सुरू केली. त्याने एका सेवकाला बोलावून आज्ञा केली की त्या सेवकाने स्वर्गात जाऊन इंद्राला युद्धाची सूचना द्यावी. त्या सेवकाने जाऊन इंद्राला हे वर्तमान कळवले.

इंद्राने चिडून [illegible] बोलावून सांगितले, [illegible] ब्रम्हाने वर दिला आहे. त्यामुळे तो उन्मत्त झाला आहे व युद्धासाठी तो सेना जमवीत आहे. मोठमोठ्या बढाया मारतो आहे. स्वर्गाला जिंकणार आहे अशा वल्गना करतो आहे. त्याच्या दूताने इथे येऊन संदेश दिला आहे.

संदेशात त्याने विचारलेय की तुम्हाला युद्ध करायचे आहे की महिषाचे सेवक बनून [illegible] मान्य आहे? या परिस्थितीत काय करायचे हा निर्णय तुम्हीच ठरवावा. शत्रू कितीही बलाढ्य असला तरी त्याला कधी क्षमा करू नये. जिंकणे किंवा हारणे हे परमेश्वराच्या हाती असते. तेव्हा आपण नुसतेच स्वस्थ बसणे योग्य ठरणार नाही. आपल्याकडून जितका जास्त प्रयत्न होईल तितका आपण करू या! तहाची बोलणी करता आली तर चांगलेच. परंतु असल्या दुष्ट प्रवृत्तीच्या लोकांबरोबर तह केला तर परिस्थिती आणखीच बिघडेल. युद्ध करायचे जरी असले तरी प्रथम आपण आपल्या व शत्रूसैन्याच्या बळाचा अंदाज घ्यायला हवा. त्याच्यासाठी इथून आपण एका व्यक्तीला पाठवू या.

इंद्राने धाडलेला दूत परत आला आणि महिषाच्या सैन्यबळाबद्दलची संपूर्ण माहिती त्याने दिली. ती ऐकून इंद्र चकितच झाला. त्याने आपल्या पुरोहिताला बोलावले आणि सांगितले, "अपार सेना घेऊन महिष आपल्याबरोबर युद्ध करण्यासाठी [illegible] आहे. हे आक्रमण थांबवण्यासाठी काय उपाय करता येईल?"

इंद्राला इतका घाबरलेला पाहून बृहस्पती म्हणाला, "कोणतेही संकट समोर येऊन उभे राहिले [illegible] आपले धैर्य कमी होता कामा नये. धीर धरा. जे होणार आहे ते टळणार नाही. तरीसुद्धा शक्य तितके सर्व प्रयत्न करीत रहा. याकरिता महिषमोक्षासाठी तपश्चर्या करायला हवी. केवळ परमेश्वरावर भरवसा ठेवून काम कधी होत नाही. आपण प्रयत्नांची पराकाष्ठा करूनही जर काही फळ मिळाले नाही तर मगच परमेश्वराचा आधार घ्यावा."

इंद्र म्हणाला, "देव प्रयत्नाखेरीज कोणतेही काम सफल होत नाही हे मला मान्य आहे. ज्याप्रमाणे यतींसाठी विज्ञान आवश्यक आहे, ब्राम्हणांना तृप्ती आवश्यक आहे त्याचप्रमाणे राजालाही शत्रूसंहार आवश्यक आहे. आपण जर युद्धाला मार्गदर्शक सल्ला दिलात, तर मी युद्धाची तयारी सुरू करीन. आपण वज्रायुध व हरिहर माझे सहाय्यक आहात."

तेव्हा बृहस्पतीने इंद्राला उत्तर दिले, "युद्ध करणे किंवा न करणे हे तुझ्या इच्छेवर अवलंबून आहे. युद्ध करावे किंवा करू नये याबाबतीत मी सल्ला देणार नाही. तुला जे योग्य वाटेल त्यावर तू नीट विचार करून निर्णय घे."

यानंतर इंद्र ब्रम्हाला शरण गेला व म्हणाला, "महिष नावाचा राक्षस मदोन्मत्त होऊन स्वर्गावर आक्रमण करण्यासाठी येत आहे. त्याच्याबरोबर बरीच मोठी सेना आहे. मला तर फारच अस्वस्थ वाटते आहे. मला या संकटातून वाचवा."

ब्रम्हाने उत्तर दिले, "आपण जर शिव आणि विष्णू यांना बरोबर घेतले तर बरे होईल, व शत्रूशी युद्ध करता येईल. चला, आपण प्रथम कैलास पर्वतावर जाऊ."

दोघेही मिळून शिवाकडे गेले आणि त्यांनी सविस्तर माहिती सांगितली. नंतर ते तिघेजण [illegible] पूर्ण विचारांती निर्णय झाला की महिष [illegible] युद्ध अवश्य करायचे. ब्रम्हा हंसावर, शिव नंदीवर व विष्णू गरुडावर बसून निघाले. त्यांच्या जोडीला मोरावर बसून कुमारस्वामी व हत्तीवर बसून इंद्रही निघाले. देवतांचे सैन्य आणि राक्षसांचे सैन्य आता समोरासमोर आले.

अत्यंत भीषण असे युद्ध झाले. सर्व दिक्पालक, इंद्र व त्रिमूर्तींनी आपला पराक्रम गाजवला, परंतु महिषापुढे त्यांचा टिकाव लागला नाही. शेवटी त्यांनी युद्धभूमीतून पलायन केले. आता स्वर्गात महिषाचे राज्य आले. इंद्राच्या आसनावर महिष बसला आणि इतर आसने त्याने आपल्या राक्षसांना दिली. त्याने देवांचा खजिना आपल्या ताब्यात घेतला.

स्वर्गसुखाच्या अनुभव घेत तो आपला राज्यकारभार बेधडकपणे करू लागला.

हे असले कष्टमय जीवन देवीदेवतांना नकोसे झाले. त्यांना हा अपमान सहन होईना. ते सर्वजण मिळून ब्रह्माकडे दरबारात गेले आणि म्हणू लागले. "एकट्या महिषासुराने आमच्यावर विजय मिळवला आणि आम्हाला असल्या दुर्धर परिस्थितीत टाकले. आपण आम्हाला पित्यासमान आहात. आमच्या या दारुण अवस्थेकडे आपले लक्ष जात नाही का? आपण सर्वज्ञ आहात. आपणच सांगा. आमचं काय होणार आहे?"

'मी तरी काय करणार? कोणत्याही पुरुषाच्या हातून न मारला जाण्याचा वर त्याने मिळवला आहे. त्याला एक स्त्रीच मारू शकेल. प्रथम आपण शिवशी व नंतर विष्णूशी या विषयावर गंभीरपणे चर्चा करू या." ब्रह्माने सांगितले.

सर्व देव ब्रह्मासोबत शिवाकडे आले.

कोणत्या कामासाठी येणं झालंय?" शिवाने विचारले.

आपल्यापासून काय लपवायचं? महिषासुराने स्वर्ग जिंकून ताब्यात घेतला आहे आणि इंद्र व इतर देवी देवतांना तो फार त्रास देतो आहे. या [illegible] आपली मदत हवी आहे." ब्रह्माने सांगितले.

शिव हसून म्हणाला, 'आपणच तर [illegible] या अवस्थेप्रत आणून ठेवले आहे. आपल्या वरदानामुळे कोणताही पुरुष त्याचा वध करू शकत नाही. आता त्याला मारण्यासाठी कोणत्या स्त्रीला पाठवता येईल ते आपणच सुचवावे. आपण आपल्या धर्मपत्नीला पाठवाल का? की [illegible] धर्मपत्नीला पाठवू? नाहीतर इंद्रपत्नी हे काम करील का? परंतु आमच्या पत्नींपैकी एकीलाही [illegible] परिचित नाही. त्यांना पाठवले तरी काही उपयोग होणार नाही. तेव्हा आता विष्णूला भेटून त्याला काय करायचं ते विचारू या. त्याच्याकडून [illegible]

[illegible]

[illegible] विष्णूने [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]

[illegible] आणि [illegible] माझ्या पाच्यात [illegible]

विष्णू [illegible] [illegible] [illegible] आणि [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] उद्देशून [illegible] तो राक्षस माझ्या हातूनच मारला जाईल [illegible] समजून तिने सिंहनाद केला.

[illegible] हा नाद ऐकला तेव्हा तो म्हणाला, "कोण आहे हा, जो सिंहासारखा डरकाळ्या फोडतो आहे? [illegible] त्याला पकडून माझ्यासमोर घेऊन [illegible] माझ्याकडून पराभूत झालेले देव हे असलं साहस [illegible] शकणार नाही."

महिषाच्या आज्ञेनुसार काही सैनिक आले. पण [illegible] लागले [illegible] [illegible]

[illegible] [illegible] मंत्र्या [illegible] [illegible]

महिषाने आपल्या मंत्र्याला सांगितलं, "काहीही करून त्या स्त्रीला इथे घेऊन या. मी तिला माझी पट्टराणी बनवीन."

मंत्री आला आणि दूर उभा राहून त्या स्त्रीला म्हणाला, "माते, आपण कोण आहात? आपण इथे कशासाठी आला आहात? सर्व लोकांचा राज्यकर्ता महिषासुर आपल्याशी विवाह करू इच्छित आहे."

देवीने स्मितहास्य करून म्हटले, "त्याचा वध करण्यासाठी मी इथे आले आहे. तू [illegible] आहेस म्हणून मी तुझा संहार करणार नाही. तुझ्या राजाला जाऊन सांग मी कोणत्या कामासाठी आले आहे ते!"

महिषाला आपल्या मंत्र्याचे सांगणे खरे वाटले नाही. त्याने आपला सेनापती ताम्र याला [illegible] करण्यासाठी पाठवले. देवीने त्याला ठार मारले. महिषाने आपले दुसरे इतर सेनापती पाठवले. त्यांनाही देवीने ठार मारले. मग महिषासुर स्वतः आला. दोघांच्यात अतिशय भीषण युद्ध झाले. महिषाने वेगवेगळी रूपे धारण करून युद्ध केले. शेवटी देवीने चक्रायुधाने त्याचे मस्तक उडवले.

देवांचा आनंद अवर्णनीय होता. सर्वांनी देवीची स्तुतिस्तोत्रे गायली.

नित्य संतोषी

भीम व राम शेजारी होते. राम नेहमी आनंदी असे. परंतु भीम मात्र नेहमी दुःखी आणि चिंताग्रस्त असे.

रामची चार एकर शेतजमीन होती. भीमाला वाटले की त्यामुळेच राम सदैव खुषीत असतो. म्हणून त्याने रात्रंदिवस खूप कष्ट केले, पैसे मिळवले आणि थोड्याशा वेळातच पाच एकर जमीन खरेदी केली. तरीदेखील भीमपेक्षा राम अधिक समाधानी होता. भीमाच्या मनात सारखा विचार येई की रामाच्या आनंदी असण्याचे कारण काय असू शकेल? तो नेहमीच आनंदात कसा काय असू शकतो?

रामचे लग्न झाले. त्याची पत्नी फार सुंदर होती, जणू चंद्राची कोरच! भीमाला वाटले की लग्न झाल्यामुळे राम जास्त खूष दिसतो आहे. म्हणून भीमाने बऱ्याच मुली पाहून, रामच्या पत्नीपेक्षा जास्त सुंदर पत्नी निवडून लग्न केले. तरीसुद्धा तो रामइतका आनंदी झाला नाही. परंतु त्याने आनंदी राहायचा खूप प्रयत्न केला.

रामने दोन मजल्यांचे घर बांधले, तर भीमाने तीन मजली घर बांधले. राम रोज दहाजणांना भोजन देई, तर भीमाकडे वीसजण जेवायला असत. प्रत्येक बाबतीत भीम रामच्यापेक्षा श्रेष्ठ ठरण्याचा प्रयत्न करी पण त्याला त्याचा आनंद मात्र मिळत नसे.

रामच्या रोजच्या वागणुकीवर भीम लक्ष ठेवू लागला. राम कोणत्या वेळी काय करतो यावर लक्ष ठेवू लागला. रामच्या दुप्पट काम भीम करायला लागला. तरीदेखील भीम कष्टी होता. रामसारखा समाधानी नव्हता. म्हणून भीम सदैव उदास राही.

अशा वेळेला त्या गावात एक साधु आला. त्याला मोठ्या आदराने रामने आपल्या घरी नेले व त्याचे प्रेमाने आदरातिथ्य केले.

त्याचे प्रेम व वागणे पाहून साधू खूष झाला व म्हणाला, "पुत्रा, तुला काय हवे ते माग."

रामने विनयपूर्वक म्हटले, "माझी पत्नी सद्गुणी आहे, माझी मुले सुस्वभावी आहेत, जे माझ्याजवळ

श्रीराम कमल

आहे त्यात मी संतुष्ट आहे. मी आनंदात आहे व शक्य होईल तशी लोकांना थोडीफार मदतही करतो. माझा परिवार निरोगी आहे. हेच माझे भाग्य आहे, व तेवढे मला पुरेसे आहे. आपण मला असा आशिर्वाद द्यावा की माझी परिस्थिती सदा अशीच राहावी."

"तुझी तृप्ती व संतोष खरोखरच कौतुकास्पद आहे. परमेश्वर सदा तुमच्यावर कृपा करील." असे म्हणून साधूने रामला आशिर्वाद दिला.

त्यानंतर साधुमहाराज भीमाच्या निमंत्रणावरून त्याच्या घरी गेले. भीमाने मोठ्या थाटात साधूचे आदरातिथ्य केले. रामच्या दुपटीने त्याने आदरसत्कार केला होता. साधूने संतुष्ट होऊन त्यालाही काय हवे ते मागण्यास सांगितले.

"माझा शेजारी राम हा कोणत्याही बाबतीत माझ्यापेक्षा जास्त श्रेष्ठ असू नये, एवढा आशिर्वाद मला पुरे आहे." भीमाने लगेच आपली इच्छा प्रकट केली.

साधूने आश्चर्य व्यक्त करून म्हटले, "स्वतःसाठी जे हवय ते मागून घे, त्यात इतरांबद्दल बोलणे, त्यांना खाली ओढणे हे चांगले नाही, हा तर अधर्म आहे." असे म्हणून त्याने भीमाला सूचकपणे सावध केले. त्यावर भीम म्हणाला, "रामपेक्षा वरचढ असणे यातच माझा आनंद आहे. मला आपण हा आशिर्वाद देऊ शकत असाल तर अवश्य द्यावा, नाहीतर मी हे माझे दुर्भाग्य समजेन."

साधूने क्षणभर डोळे मिटले आणि नंतर म्हटले, "तुझी इच्छा जरूर पुरी होईल. परंतु त्यासाठी रामची अनुमती पाहिजे."

साधूच्या या बोलण्यावर भीम नाराज झाला

आणि बोलला, "आपल्याला मला आशिर्वाद द्यायचा नसेल तर देऊ नका. पण यासाठी राम अनुमती देईल या भ्रमांत आपण राहू नका."

"अरे वेड्या, रामने जर अनुमती दिली ना, तर तू त्याच्यापेक्षांही अधिक संतुष्ट, वैभवशाली होशील. रामने जर संमती दिली नाही तर तुलनेने तो तुझ्यापेक्षां कमी प्रतीचा ठरेल. हे रहस्य रामला ठाऊक नाही, म्हणून दोन्ही प्रकारें तुझाच फायदा होणार आहे. रामला इथे मी बोलावलंय म्हणून लगेच निरोप पाठव." साधुने सांगितलं. भीमाने रामला बोलावून घेतले. रामला आल्यानंतर जेव्हां भीमाची इच्छा समजली, तेव्हां त्याने लगेच अनुमती दिली.

साधूने आश्चर्य व्यक्त करून रामला विचारले, "पुत्रा, प्रत्येकाला असं वाटत असतं की दुसऱ्यांपेक्षां आपण श्रेष्ठ असावं. भीम तुझ्यापेक्षां श्रेष्ठ असावा, त्यासाठी तू संमती दिली आहेस. तू असं कां केलंस ते मला समजेल कां? त्याच्यामागे तुझा कसला हेतू आहे?"

"आपण महात्मा आहात. आपल्यापासून काय लपवायचं? आसपासचे लोक जर आपल्यापेक्षां कमी स्थितींत असले तर त्यांचे द्वेष, ईर्ष्या, तिरस्कार हे भाव जास्त उफाळून येतात आणि आपल्याला बाधक होतात. आपल्या मनाला त्याचा खूप त्रास होतो. ते आपल्यापेक्षां श्रेष्ठ असले तर ते आपल्याबाबतीत विसरून जातात. त्यांना एकतर आपल्याबरोबर कांही देणेघेणें नसते, किंवा आपल्यावर दया दाखवून ते आपल्याला मदत करायला पुढे येतात. जर आपण आपल्याबद्दलच विचार करीत बसलो, आणि आपल्या प्रगतिबद्दल आपण संतुष्ट राहिलो, तर हा संतोष कधी कमी होणार नाही. दुसऱ्यांची प्रगति व्हावी अशी इच्छा करणारे आणि ती प्रगति आनंदाने पाहणारे नेहमींच तृप्त असतात, संतुष्ट असतात."

या बोलण्यावरून रामच्या समाधानाचे रहस्य भीमला कळले. साधूने हे सत्य त्याला समजावें म्हणूनच या भेटीचे आयोजन केले होते हेही भीमाच्या लक्षांत आले. त्या दिवसापासून भीम दुसऱ्याच्या प्रगतिमधे आनंद मानायला शिकला. आता त्याला खराखुरा संतोष मिळू लागला. अशा तऱ्हेने तोही नित्य संतोषी बनला.

सर्वोत्तम स्वप्न

विनायक हा उत्कृष्ट स्वयंपाकी होता. त्याला जवळचे कोणी नातलग नसल्यामुळे, तो एका गांवाहून दुसऱ्या गांवाला मिळतील तशी कामे करत फिरत असे. कांही वर्षांनंतर त्याने एका ठिकाणी स्थायिक व्हायचे ठरविले. त्याला एका श्रीमंत माणसाच्या घरी काम मिळाले.

त्याचा मालक रघुवीर हा अतिशय कंजूष होता. त्याने लग्न केले नाही. कारण लग्न म्हणजे मुलें आलीच. त्याला आपली संपत्ती मुलांमधे वाटायची नव्हती.

वय झाल्यावर त्याला, त्याच्यासाठी स्वयंपाक करण्यास, धुणीभांडी करण्यासाठी कुणीतरी पाहिजे असे वाटू लागले. मुळातच कंजूष असल्याने कामासाठी बायकोमुले असलेला माणूस त्याला नको होता. त्यामुळे विनायकाच्याबद्दल माहिती कळताच त्याला आनंद झाला हे सांगायला नकोच. रघुवीरला जसा नोकर हवा होता तसाच तो असल्याने विनायकाला तात्काळच काम मिळाले. पण रघुवीर त्याच्या अति काटकसर करण्याच्या स्वभावाने विनायकाला फार कटकट करत असे. तो स्वत: अतिशय कमी खात असे आणि विनायकलाही पोटभर खाऊ देत नसे.

दिवाळीचा दिवस होता. गांवातल्या सगळ्या घरात तयारीची गडबड चालू होती. लोकांनी घरें स्वच्छ करून सजविली होती. खूप तऱ्हेची पक्वान्नें बनविली होती.

न सांगताच ते बनवले होते. कांही झालं तरी दिवाळी हा सण आहे, तेव्हां मालक रागवणार नाहीत असे त्याला वाटले.

रघुवीर दिवाळीच्या दिवशी जेवायला बसला, तेव्हा टेबलावरील इतके पदार्थ पाहून तो थक्कच झालाल. दातओठ खात त्याने विनायकाला विचारले 'हे काय? तू काय पूर्ण आठवड्याचा स्वयंपाक केला आहेस का?"

विनायक हळूच म्हणाला "मालक, आज

"हो, नक्कीच का नाही?" रघुवीर मोठ्याने म्हणाला. कारण त्याला असे वाटले की आपण जर याविरुद्ध कांही बोललो तर हा स्वैपाकी आपल्याला तुच्छ लेखेल.

"अन्नावर पैसे उधळायचे! आणि मी चांगले सुग्रास अन्न याला खायला कां देऊं?" असं त्याला वाटलं.

रघुवीरने ठरवले की हे चविष्ट पदार्थ, जेवढे म्हणून आपल्याला खाता येतील तेवढे खायचे. सगळे पदार्थ खूपच चवदार झाले होते, त्यामुळे त्याने जवळपास सगळे पदार्थ खाऊन टाकले. आता त्याचे पोट चांगले गलेगरगटीत फुगले. पण, अरेरे! कितीही प्रयत्न केला तरी रघुवीरला जिलब्या खाता येईनात. तरी त्या स्वार्थी मालकाला आपल्या नोकराला जिलब्या खाऊन द्यायच्या नव्हत्या. म्हणून आपल्या स्वैपाक्याला जिलब्या खाता येणार नाहीत अशी युक्ती करायची त्याने ठरविली.

"विनायक, जिलब्या केल्यानंतर कांही वेळानंतरच खायला चांगल्या लागतील. तेव्हां त्या बाजूला ठेवून दे. मी त्या सध्याकाळी खाईन," तो म्हणाला.

बोंकरच रात्र झाली. तरी रघुवीरला कांही भूक लागली नाही. पण त्याला सगळ्या जिलब्या स्वतः खायच्या होत्या. म्हणून त्याने विनायकला बोलवले आणि म्हणाला "आपण आपल्यांत एक स्पर्धा खेळूया. त्याने या सणाला आणखी रंगत येईल. आपण आज रात्री झोपी जाऊया आणि कांहीतरी मनोरंजक स्वप्नें पाहाण्याचा प्रयत्न करूया. जो उद्यां सकाळी जास्त चांगले स्वप्न सांगेल त्याने सर्व जिलब्या खायच्या."

विनायक मालकाला उलट उत्तर देऊं शकला नाही. "ठीक आहे मालक." तो म्हणाला. रघुवीर मोठ्या आनंदात झोपायला गेला. 'उद्यां सकाळी मला भूक लागेल आणि मी त्या जिलब्या खाऊन टाकीन. मी असं सांगेन की माझंच स्वप्न, छान होतं. तो मूर्ख मला कांही उलट उत्तर देऊं शकणार नाही.' रघुवीरने विचार केला.

थोड्याच वेळात विनायकाला आपला मालक मस्त घोरत असलेला ऐकूं आला. ताबडतोब तो पाय न वाजवता स्वयंपाक घरांत गेला. पोट भुकेने गुरगुरत होते. त्याने जिलब्या ठेवलेल्या डब्याचे झांकण उघडले.

"हं ... जिलब्या काय मस्त दिसतायत!" त्याने विचाऱ्याने सकाळपासून कांहीच खाल्ले नव्हते. पण त्याच्या मालकाने मात्र बोचले अन्न फस्त केलेले होते. त्याने सगळ्यारच्या सगळ्या जिलब्या खाऊन टाकल्या आणि तो झोपी गेला.

रघुवीर दुसऱ्या दिवशी सकाळी उठल्यावर त्याने विनायकला विचारले, "हं सांग, काल तू कोणते स्वप्न बघितलेस?"

"मालक, काल रात्रीं मी फार भयानक स्वप्न पाहिले." आपले हात छातीशी घट्ट धरत विनायक म्हणाला.

"मला काय स्वप्न पडले ते तुला ऐकायचे नाही कां?" मला फारच छान स्वप्न पडले. मी एका सुंदर राजकन्येशी लग्न केले आहे. आणि तिच्या राज्याचा राजा झालो आहे. माझा राज्याभिषेक झाल्यावर मी आणि राणी, सर्व दरबारी, मानकरी, यांच्या गर्दीत दरबारांत बसलो आहोत. आम्ही दिवसभर राज्यांतल्या उत्तमोत्तम गायक व नर्तकांचे गायन, नर्तन व वादन ऐकतो आहोत, आणि मजा करत आहोत." रघुवीर म्हणाला. "पण तू तुझ्या स्वप्नाबद्दल मला कांही सांगितले नाहीस."

खिन्नपणे विनायक म्हणाला "मालक, जशी मला झोप लागली तशी काली माता माझ्यासमोर उभी राहून रागवून ओरडत म्हणाली, "दुर्दैवी माणसा, या आनंदाच्या दिवशी सकाळपासून रात्रीपर्यंत तुझी उपास करायची हिम्मतच कशी झाली? आता स्वयंपाकघरांत जाऊन लौकर जिलब्या खा. नाहीतर मी तुझा गळा दाबीन." तिने मला धाक घातला. मी घाबरून म्हणालो, 'हे माते! मी जिलब्या खाऊं शकत नाही. माझे मालक आणि माझं असं ठरलंय की ज्याला पडलेले स्वप्न सर्वोत्तम असेल त्यानेच जिलब्या खायच्या. आता मी माझे वचन मोडूं शकत नाही. पण ती माझे कांही न ऐकता म्हणाली, "ताबडतोब स्वयंपाकघरात जाऊन जिलब्या खा. माझे ऐकले नाहीस तर मी तुला मारून टाकीन. मालक, मला दिवाळीच्या दिवशी उपाशी रहायचे नव्हते म्हणून मला जिलब्या खाव्या लागल्या."

मालकाला या लांबलचक गोष्टीमुळे वैताग आला. तो म्हणाला "आवाजाने मला कशी जाग आली नाही? मी तर शेजारच्या खोलीतच झोपलो होतो. तू मला हाक मारली असतीस तर मी तुझ्या

मदतीला आलो असतो. शहाण्या, तू त्या एकट्याने सगळ्या जिलब्या खाण्याची गरज नव्हती."

"मालक, तुमची मदत घ्यावी असं मला वाटलं पण तुम्हीतर राणीबरोबर त्या मोठ्या दरबारात होता. तुमच्या भोवती दरबारी, गायक, वादक, नर्तक यांचा गराडा होता. शेवटी धाडस करून मी तुमच्या जवळ यायचा प्रयत्न केला, तर शिपायांनी मला अडवून हाकलून दिले. ते मला तुमच्या जवळ येऊं देईनात." विनायक शक्य तेवढ्या दीनवाण्या आवाजात म्हणाला.

रघुवीरला बोलायला तोंड नव्हते. आपल्या मूर्खपणाची त्याला लाज वाटली. विनायक त्याच्यापेक्षा सवाई हुषार निघाला. आणि रघुवीरला कांही हा विश्वासू व चांगला नोकर गमवायचा नव्हता. त्यानंतर तो स्वत तर नीट जेवू लागलाच, पण विनायकलाही भरपूर जेवण देऊं लागला.

CHANDOBA (Marathi) DECEMBER 2001 Regd. with RNI No. 1093/57
Registered No. TN/Chief PMG-869/2001